

Barbara
Adamczyk

**MODEL
PEDAGOGII JEZUSA
W PRZEKAZIE
BIBLIJNYM**

Wydawnictwo WAM
Kraków 2008

© Wydawnictwo WAM, 2008

Redakcja naukowa
dr hab. KRYSZYNA ABLEWICZ, prof. WSF-P „Ignatianum”

Korekta
JADWIGA ŚWIĄTEK

Projekt okładki i stron tytułowych
ANDRZEJ SOCHACKI

ISBN 978-83-7505-079-0

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 012 62 93 200 • fax 012 429 50 03
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 012 62 93 254-256 • fax 012 430 32 10
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Zapraszamy do naszej
KSIĘGARNI INTERNETOWEJ
<http://WydawnictwoWAM.pl>
tel. 012 62 93 260 • fax 012 62 93 261

Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
wydawnictwowam.pl

WYKAZ SKRÓTÓW	9
WSTĘP	11
1. CEL I PRZEDMIOT PRACY	12
2. METODY BADAŃ	13
2.1. Metoda fenomenologiczna	14
2.2. Metoda hermeneutyczna	19
3. METODA FENOMENOLOGICZNO-HERMENEUTYCZNA W ZASTOSOWANIU DO ANALIZY TEKSTÓW EWANGELICZNYCH	24
4. UZASADNIENIE DOBORU PERYKOP EWANGELICZNYCH	26

Część I

TEORETYCZNE PODSTAWY MODELU PEDAGOGII ZAWARTEJ W PRZEKAZIE BIBLIJNYM

1. POJĘCIOWE I KATEGORIALNE USTALENIA MODELU PEDAGOGII	33
1.1. Pedagogia a pedagogika	33
1.2. Fenomen wychowania w wielorakości jego nazw i definicji	39
1.3. Samowychowanie w relacji do wychowania	47
2. POJĘCIE MODELU, ADEKWATNOŚCI I ADEKWATNEGO MODELU PEDAGOGII	52
2.1. Wyjaśnienie pojęcia modelu	52
2.1.1. Model w znaczeniu podmiotowym	52
2.1.2. Model w znaczeniu przedmiotowym	53
2.1.3. Inne określenia modelu	55
2.1.4. Model w teorii naukowej	57
2.1.5. Model w pedagogice i dydaktyce	58
2.2. POJĘCIE ADEKWATNOŚCI W ZASTOSOWANIU DO MODELU PEDAGOGII	60
2.3. Adekwatny model pedagogii – próba definicji własnej	63
3. BIBLIJNE ŹRÓDŁA PEDAGOGII	65
3.1. Pedagogia Boża na przykładzie wybranych wydarzeń z dziejów Narodu Izraelskiego	65
3.1.1. Godność osoby ludzkiej naczelną zasadą pedagogii biblijnej	66
3.1.2. Bóg Wychowawcą swojego ludu	70
3.1.3. Lud wychowywany przez Boga	77
3.1.4. Pedagogia „czasu pustyni”	79
3.2. Ewangelie jako podstawowe świadectwo pedagogii Jezusa Chrystusa	83
3.2.1. Ewangelie i etapy ich powstania	84

3.2.2. Autorstwo, miejsce i czas powstania oraz adresaci Ewangelii	85
3.2.3. Osoba Jezusa w Ewangeliach	90
3.3. Pedagogia Jezusa w Ewangeliach – kontynuacją Bożej pedagogii bliskości i obecności	94
3.3.1. Pedagogia Jezusa szczytem pedagogii Bożej	94
3.3.2. Jezus Pedagogiem (Nauczycielem, Wychowawcą, Mistrzem)	98
3.3.3. Elementy pedagogii w ziemskiej misji Chrystusa	104

Część II

PEDAGOGIA JEZUSA W ŚWIADECTWACH EWANGELISTÓW NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PERYKOP – ANALIZA FENOMENOLOGICZNO-HERMENEUTYCZNA

4. PEDAGOGIA DIALOGU SZANUJĄCA WOLNOŚĆ WYCHOWANKA („Bogaty młodzieniec” Mt 19, 16-22)	115
4.1. Inicjatywa, odwaga i ryzyko jako szansa własnego rozwoju	117
4.1.1. Bogaty młodzieniec na drodze w nieznane	117
4.2. Relacyjność ludzkiego bytu ukierunkowana na wartości	123
4.2.1. Dialog warunkiem budowania relacji	125
4.2.2. Znaczenie relacji określanej jako spotkanie	132
4.3. Propozycja spełnionego człowieczeństwa: jej przyjęcie lub odrzucenie	139
4.3.1. Radykalizm w propozycji Jezusa	140
4.3.2. Obiektywny i pedagogiczny sens fenomenu „być dla drugiego”	143
5. PEDAGOGIA RELACJI MISTRZ – UCZEŃ („Powołanie pierwszych uczniów” Mk 1, 16-20)	147
5.1. Spotkanie w doświadczeniu człowieka	148
5.1.1. Nieoczekiwane wydarzenie nad Jeziorem Galilejskim	149
5.1.2. Fenomen spotkania i doświadczenia	151
5.1.3. Wychowawca wobec wychowanka	153
5.2. Osoba mistrza wezwaniem ku prawdziwym wartościom	155
5.2.1. Wyrazistość przekazu zawartego w propozycji Jezusa	155
5.2.2. Uczestnictwo w człowieczeństwie wychowanka	163
5.2.3. Zaproszenie do wspólnej drogi	165
5.3. Odpowiedzialność ucznia wobec propozycji mistrza	173
5.3.1. Pełne zaangażowanie się rybaków wobec usłyszanego wezwania	173
6. PEDAGOGIA DROGI I TOWARZYSZENIA („Uczniowie z Emaus” Łk 24, 13-35)	179
6.1. Doświadczenie drogi w samotności	181
6.1.1. Sens obiektywny fenomenu samotności	185
6.1.2. Wprowadzenie wychowanka w tajemnicę samotności	186
6.2. Postawa człowieka wobec własnego losu	188
6.2.1. Zawiedziona nadzieja Kleofasa i drugiego ucznia	189
6.2.2. Umiejętność refleksji nad wydarzeniami życia	195
6.3. Praca nad utraconą nadzieją człowieka	199
6.3.1. Doświadczenie i jego rozumienie	199
6.3.2. Towarzyszenie wychowankowi w rozumieniu jego doświadczenia	202

6.4. Odkrycie wartości osoby	204
6.4.1. Fenomen miłości jako odpowiedź serca na wzywającą wartość	206
6.4.2. Pedagogiczny sens fenomenu miłości	208
6.5. Rozpoznana obecność towarzysza drogi	209
6.5.1. Odbudowanie utraconej nadziei	210
6.5.2. Odpowiedzialność wychowawcy za nadzieję wychowanka	219
6.5.3. Odniesienie się do Źródła prawdy o człowieku	221
6.6. Refleksja nad wspólnie przebytą drogą	223
7. PEDAGOGIA PEŁNEJ AKCEPTACJI CZŁOWIEKA JAKO OSOBY	
(„Niewiasta cudzołożna” J 8, 1-11)	229
7.1. Sytuacja odrzucenia i wykluczenia człowieka	230
7.2. Spojrzenie, które nie potępia	237
7.2.1. Sens kryjący się w słowach Jezusa	241
7.2.2. Pedagogiczny wymiar Jezusowej akceptacji człowieka	243
7.2.2.1. Godność osoby ludzkiej	244
7.2.2.2. Podmiotowy wymiar osoby	246
7.2.2.3. Prawda o człowieku	249
7.3. Otwarta przestrzeń nadziei nowego życia	252
7.3.1. Bogactwo sensów postawy Jezusa wobec człowieka	259

Część III

MODEL PEDAGOGII WYPROWADZONY Z TEKSTÓW

EWANGELICZNYCH – UOGÓLNIENIE WYNIKÓW

ANALIZY FENOMENOLOGICZNO-HERMENEUTYCZNEJ

8. UNIWERSALNOŚĆ I ELEMENTY SKŁADOWE PEDAGOGII JEZUSA	269
8.1. Adekwatność wyprowadzonego modelu pedagogii	
Jezusa podstawą jego uniwersalności	271
8.2. Budowanie relacji z wychowankiem warunkiem	
zaistnienia prawdziwego spotkania	273
8.2.1. Intencjonalność wychowywania człowieka	273
8.2.2. Umiejętność stawiania się uczestnikiem sytuacji wychowawczej	
z każdym człowiekiem	276
8.2.3. Wola wychowawcy gwarantem poznania osoby wychowanka	277
8.2.4. Projekt życia indywidualnego propozycją	
w kontekście wolnego wyboru	282
8.3. Akceptacja wychowanka jako osoby i jego podmiotowe traktowanie	284
8.3.1. Akceptacja wychowanka ze względu na jego podmiotowość	285
8.3.2. Dzielenie się bogactwem osobowości	286
8.3.3. Podmiotowe traktowanie wychowanka wsłuchiwaniami się	
w jego człowieczeństwo	288
8.3.4. Umiejętność przyjmowania człowieka w odmienności jego zachowań,	
czyli postawa wychowawcy określona jako: „pomimo nawet”	
i „stawanie w obronie drugiego”	291
8.4. Propozycja wolności i odpowiedzialności za rozwój człowieka	295

8.4.1. Dostosowanie się do rytmu wychowanka	297
8.4.2. Uszanowanie indywidualnego czasu duchowego dojrzewania osoby	300
8.4.3. Aprobata dla decyzji wychowanka	301
8.5. Uczenie miłości wobec siebie, innych i Boga warunkiem pomyślnego kształtowania osoby wychowanka	303
8.5.1. Pozyskiwanie człowieka dla niego samego	303
8.5.2. Nowy horyzont postrzegania drugiego człowieka	305
8.5.3. Osoba Boga – Źródło ludzkiego życia	306
 ZAKOŃCZENIE	 309
 BIBLIOGRAFIA	 319

W. Stróżewski określa cel człowieka jako ideę człowieczeństwa (*humanitas*), która znana była już w starożytności. Píše o niej tak: „Wszędzie tam, gdzie mówimy: «prawdziwy człowiek», myślimy naprawdę o człowieku, który zrealizował swe człowieczeństwo”¹. Zrealizować swoje człowieczeństwo oznacza być człowiekiem spełnionym w życiu. Takim miejscem dla wychowanka, w którym istnieje możliwość poznania siebie, jest przestrzeń wychowania rozumiana jako szansa otrzymania w niej najlepszej propozycji na realizowanie własnego człowieczeństwa.

Analizując toczące się od wielu lat dyskusje na temat wychowania i oceniając aktualny jego stan, np. z racji postępujących procesów globalizacji, skłonni jesteśmy mówić o kryzysie współczesnego wychowania. Każdy zaś kryzys w swej istocie jest zawsze kryzysem prawdy². Ukazuje daną rzeczywistość w krzywym zwierciadle, narusza jej pierwotny kształt i formę, pozbawia blasku jej istnienie, a tym samym odbiera jej niepowtarzalny wymiar. Kryzys w wychowaniu dotyczy dwóch osób: wychowanka i wychowawcę. Wychowanka naraża na deformację jego osoby, a pracę wychowawcy ogranicza jedynie do wykonywania przez niego zawodu. Co więcej, sytuacja kryzysu sprawia, że wychowanie nie jest ujmowane w optyce osobowej, a jego rolę określa się jako formację wychowanka dostosowaną do obowiązujących w danym społeczeństwie modeli życia, ideologii czy systemu społecznego. Wychowanie przestaje być wówczas rzeczywistą odpowiedzią na to, kim jest człowiek³.

Dramaturgia zaistniałej sytuacji musi ustąpić miejsca przestrzeni refleksji, dzięki której możliwe jest ponowne wczytanie się w istotę wychowania. Jego pierwotne rozumienie wskazuje na istniejącą w nim relację: mistrz – uczeń. Dla wielu być może taka relacja to zamknięta przeszłość, której nie da

¹ W. Stróżewski, *W kręgu wartości*, Kraków 1992, s. 37.

² Por. T. Gadacz, *Prawda w „nowym myśleniu” Franza Rosenzweiga*, w: B. Baran, T. Gadacz, J. Tischner (red.), *Rozum i słowo. Eseje dialogiczne*, Kraków 1988, s. 85.

³ Por. K. Ablewicz, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy pedagogiki antropologicznej. Studium sytuacji wychowawczej*, Kraków 2003, s. 9.

się odtworzyć i zaadaptować do realiów wyznaczanych przez współczesność. Taki sposób rozumowania wydaje się jednak błędnym, bo pozbawia nadziei oraz odwagi tych, którzy wychowanie drugiego chcą postrzegać jako służbę. Dla przeciwwagi należy postawić dość śmiałą hipotezę: tylko w relacji mistrz – uczeń pozbawia się wychowanka pozostawania na rozdrożu wobec własnego rozwoju i otwiera przed nim horyzont prawdziwego wychowania, czyli takiego, które umożliwia rozwój jego człowieczeństwa⁴. Postulat ten winien być realizowany w dziele wychowania, tzn. w określonej pedagogii⁵, która umożliwia wspólną wędrówkę wychowawcy i wychowanka ku „prawdzie, dobru i pięknu”⁶.

Autorce niniejszej pracy towarzyszy zamiar ukazania takiej pedagogii, która byłaby uniwersalnym i ponadczasowym modelem dla współczesnego wychowania. Wybór ten dotyczy pedagogii ewangelicznej, czyli pedagogii realizowanej przez Jezusa wobec każdego człowieka. Jakie widzimy uzasadnienie tego wyboru?

1. CEL I PRZEDMIOT PRACY

W szukaniu modelu pedagogii w postępowaniu wychowawczym Jezusa nie zmierzamy w kierunku normowania praktyki. Celem naszych badań jest odzyskanie (wyprowadzenie) tkwiącego w przekazie biblijnym (dokładniej w wybranych perykopach ewangelicznych) modelu pedagogii, modelu, który byłby adekwatny do działalności pedagogicznej Jezusa przedstawionej na kartach Ewangelii.

Przedmiotem badań w niniejszych rozważaniach są cztery teksty ewangeliczne: „Bogaty młodzieniec” (Mt 19, 16-22); „Powołanie pierwszych uczniów” (Mk 1, 16-20); „Uczeniowie z Emaus” (Łk 24, 13-35) oraz „Nie-wiasta cudzołożna” (J 8, 1-11). Dochodzenie do rozumienia fenomenu wychowania zawartego w tych tekstach jest procesem żmudnym i monotonnym. Polega on na odkrywaniu poszczególnych „warstw” tych tekstów w celu dotarcia do ich istoty, do ich pierwotnego sensu. Ogólną strukturę analizy tych perykop wyznaczają dwa etapy: nadanie adekwatnego do treści peryko-

⁴ Por. L. Giussani, *Wychowanie jako wprowadzenie w pełnię rzeczywistości*, w: A. Rynio (red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999, s. 109.

⁵ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2001, s. 26.

⁶ T. Gadacz, *Wychowanie jako spotkanie osób*, „Znak” 1991, nr 3, s. 62.

py jej pedagogicznego tytułu oraz podział perykopy na kilka części, w zależności od wyłaniających się w niej momentów pedagogicznych. Gdy chodzi natomiast o wewnętrzną strukturę analizy, trzeba być wiernym podstawowej zasadzie, aby **tekst sam do nas przemawiał**. Dlatego w postępowaniu badawczym we wszystkich perykopach przyjęliśmy jednakowy schemat:

- a) wnikliwa lektura fragmentu perykopy (odkrywanie fenomenów i nadawanie im nowych sensów, czyli ujawnianie ich istoty, skierowuje nas do ich naturalnego doświadczenia).
- b) odkrywanie sensu jawiących się fenomenów prowadzi do ukazania ich w wymiarze obiektywnym i pedagogicznym. Ujawnienie tych fenomenów, jak pisze K. Ablewicz, należy pokazać „w wymiarze obiektywnym ogólnoludzkim i pozaludzkim, jak i pedagogicznym oraz indywidualnym. Nie można też zapominać, że ostatecznie – w odniesieniu osobowemu – i osobistym sens czegoś jest przede wszystkim sensem czyimś”⁷.

Główny problem badawczy pracy ujęliśmy w postaci pytania: **Jaka jest istota, sens, cele i charakter działań wychowawczych pedagogii zawartej w przekazie biblijnym na podstawie analizy fenomenologiczno-hermeneutycznej tekstów ewangelicznych?**

Problem główny staraliśmy się doprecyzować (uzupełnić) następującymi pytaniami:

- a) Jaki obraz człowieka zapisany jest w analizowanych perykopach (kim dla Jezusa jest człowiek)?
- b) Jakie relacje zachodzą w spotkaniach Jezusa z drugim człowiekiem?
- c) Jaki charakter mają działania wychowawcze Jezusa występujące w ramach możliwych do wyodrębnienia sytuacji wychowawczych z poszczególnych perykop?

Poszukiwanie odpowiedzi na te oraz im podobne pytania skierowało nas w stronę doświadczenia człowieka – osoby i odkrywania w nim jego sensu podstawowego, pierwotnego i fundamentalnego.

2. METODY BADAŃ

Dla realizacji celu pracy dokonaliśmy wyboru badań jakościowych, dzięki którym poprzez intelektualne poszukiwanie zrozumienia i sensu wychowa-

⁷ K. Ablewicz, *Cierpienie warunkiem wzrostu? Rozważania nad sensem bolesności życia w wymiarze pedagogicznym*, ZNUJ(Pd) 1996, z. 25, s. 52.

nia można pytać o jego istotę. Badania przeprowadziliśmy metodą fenomenologiczno-hermeneutyczną, która za podstawę przyjmuje rozumienie i interpretację⁸. Jednak takie uzasadnienie wyboru metod, sprowadzające się wyłącznie do stwierdzenia ich przynależności do badań jakościowych, byłoby niemalym uproszczeniem. Obszar naszej refleksji musiał objąć nieco szerszy kontekst pedagogiczny, dzięki któremu dokonany przez nas wybór mógł otrzymać swoje większe uzasadnienie.

Z jednej strony dotyczy to szkicowego przedstawienia dylematów współczesnej pedagogiki, z drugiej podjęcia próby ich przezwyciężania. Pomocne okazać się może ujęcie tej sprawy przedstawione przez J. Gniteckiego w jego książce *Elementy metodologii badań w pedagogice hermeneutycznej*. Za podstawowy dylemat współczesnej pedagogiki autor uważa fakt, że nie udało się jej stworzyć lepszego człowieka i lepszego świata. Wśród czynników hamujących w pedagogice realizację owych celów wymienia się m.in.: nieskuteczność rewolucyjnych i ewolucyjnych sposobów naprawy człowieka i świata, zachwianie ciągłości tradycji społeczno-kulturowej, dramatyczne porażki cybernetyczno-technokratycznej wizji rozwoju człowieka. Jest to sytuacja, jak zaznacza J. Gnitecki, nie tylko krajów Europy Zachodniej, ale także Polski. Dlatego pedagogika jeszcze raz, ale w innym kontekście, powinna postawić sobie trzy podstawowe pytania: kim jest człowiek, kim ma być człowiek i kim się człowiek staje pod wpływem pedagogicznego działania? Propozycją wyjścia z tego impasu jest odczytanie na nowo przez pedagogikę istoty natury ludzkiej, sensu jej istnienia, treści życia i kierunków dalszego rozwoju⁹. Wypełnienie tak wzniesłego zadania jest możliwe w badaniu rzeczywistości wychowania metodą fenomenologiczną i hermeneutyczną. Tego rodzaju badania upoważniają bowiem badacza do korzystania z wielkiego dorobku innych dziedzin naukowych o podbudowie filozoficznej, takich jak: psychologia humanistyczna, filozofia dialogu, filozofia personalistyczna ze szczególnym uwzględnieniem personalizmu chrześcijańskiego.

⁸ Por. S. Palka, *Metodologiczne aspekty uprawiania pedagogiki*, w: S. Palka (red.), *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 1998, s. 12.

⁹ Zob. J. Gnitecki, *Elementy metodologii badań w pedagogice hermeneutycznej*, Zielona Góra 1996, s. 4-7.

1. POJĘCIOWE I KATEGORIALNE USTALENIA MODELU PEDAGOGII

Chcąc zanalizować i zaprezentować model pedagogii zawartej w przekazie biblijnym, trzeba rozpocząć od przemyśleń teoretycznych, które będą stanowić pewien fundament dla całości rozważań, a zarazem stworzą podstawę do właściwego rozumienia pojęć pedagogicznych w relacji do pojęć występujących w analizie perykop biblijnych.

Zacznijmy od sprawy podstawowej, mianowicie od ustalenia właściwych pojęć modelu pedagogii Jezusa zapisanego na kartach Ewangelii. W pierwszej kolejności przedstawimy pojęciowe i kategorialne elementy modelu pedagogii, następnie zdefiniujemy pojęcie model, adekwatność i adekwatny model pedagogii, jak również wskażemy na biblijne źródła pedagogii starotestamentalnej jako bezpośrednie wprowadzenie w interesującą nas pedagogię Jezusa.

1.1. PEDAGOGIA A PEDAGOGIKA

Pedagogia jest podstawowym terminem wyznaczającym przewodnią linię całej pracy. Stanowi ona równocześnie obszar badań pedagogicznych, który zmusza do szukania podstaw i związków z tą właśnie dziedziną wiedzy, do której przynależy, w której się zawiera. Dlatego przedmiotem naszych rozważań będzie najpierw szukanie właściwych dróg w celu uzyskania odpowiedzi na pytania: czym jest pedagogia i pedagogika, i w jakiej relacji pozostają one względem siebie nawzajem. Wymaga to najpierw wyjaśnienia wprowadzonej dystynkcji pomiędzy tymi dwoma terminami.

Zaraz na wstępie trzeba powiedzieć, że zakresu znaczeniowego pojęć pedagogia i pedagogika nie daje się łatwo precyzyjnie określić. Z jednej strony intuicyjnie rozróżnia się te terminy, a z drugiej stosuje się je zamiennie z tym przeświadczeniem, że pedagogika jest pojęciem szerszym od pedagogii. Autorzy *Encyklopedii pedagogicznej* opublikowanej w roku 1993 podają wspólny źródłosłów obydwu pojęć: „Nazwa pedagogika lub pedagogia po-

chodzi z języka greckiego i oznacza czynność wychowywania dzieci (gr. *pa-is* – chłopiec, dziecko; *ago* – prowadzę). Etymologia ta jest ważna, ponieważ wskazuje, iż pierwotnie pedagogika nie miała charakteru nauki (...)”¹.

W polskiej literaturze pedagogicznej funkcjonują oba omawiane pojęcia: pedagogia i pedagogika, i stosuje się je dla określenia przestrzeni edukacyjno-pedagogicznej. Zauważa się jednak wiele rozbieżności w rozumieniu tych pojęć. W literaturze trudno doszukać się precyzyjnych określeń: innego dla działalności wychowawczej, a innego dla nauki o wychowaniu. Język angielski przyjął określenie *education* dla tych obydwu rzeczywistości. Natomiast inne języki europejskie rozróżniały wychowanie od refleksji nad wychowaniem (nauki o wychowaniu). Dla przykładu języki romańskie wykorzystały tu łaciński termin *educatio* na określenie wychowania (fr. *éducation*), rezerwując słowo greckie na określenie pedagogiki (fr. *pédagogie*, wł. *pedagogia*). To zróżnicowanie utrzymuje też język niemiecki, używając słów *Erziehung* (wychowanie) i *Pädagogik* (pedagogika)². Dla wyjaśnienia wprowadzonej dystynkcji pedagogia a pedagogika konieczne trzeba zaprezentować wybrane definicje i stanowiska znaczących pedagogów zajmujących się omawianą przez nas kwestią.

Literatura pedagogiczna marginalnie zajmuje się definiowaniem terminu pedagogia. Do XIX wieku na oznaczenie wychowania dzieci posługiwano się wyłącznie terminem pedagogia³. Zaprezentujemy kilka reprezentatywnych stanowisk współczesnych pedagogów, którzy dokonali próby określe-

¹ B. Suchodolski, *Pedagogika*, w: W. Pomykało (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1993, s. 535; por. J. Bricout, *Pédagogie*, w: J. Bricout (red.), *Dictionnaire pratique des connaissances religieuses*, Paris 1927, k. 423; por. J. A. Běno, *Pedagogika*, przekł. Z. Zalewski, J. Ślepówroński, Warszawa 1996, s. 7.

² Por. B. Suchodolski, *Pedagogika*, s. 535.

³ Por. tamże, s. 536. Myślenie pedagogiczne istniało od dawna, od początku dziejów ludzkości. Za egzemplifikację tego stwierdzenia może posłużyć wypowiedź S. Kunowskiego, który przywołuje kilka znaczących przykładów, gdzie na przestrzeni wieków obecna była problematyka pedagogiczna. Wśród nich wylicza on m.in.: sofistów; filozofów greckich z Platonem, Arystotelesem i Epikurem na czele, którzy poglądy na sprawę wychowania wyrażali przy pomocy swoich założeń filozoficznych; chrześcijaństwo z własnymi zasadami wychowania opartymi na wiedzy religijnej; XVI-wieczny protestantyzm wywołujący fale myśli pedagogicznej w postaci traktatów humanistów broniących lub krytykujących wychowanie katolickie; a także okres Oświecenia z jego słynnymi myślami o wychowaniu zawartymi w powieści Jeana Jacquesa Rousseau pt. *Emil czyli traktat o wychowaniu* (1762). Tak więc do XIX wieku funkcjonowało pojęcie pedagogia. Dopiero charakter nauki nadał pedagogice z początkiem XIX wieku niemiecki uczony Johann Friedrich Herbart, odrywając ją w ten sposób od filozofii (S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 35).

nia terminu pedagogia. W *Leksykonie PWN. Pedagogika* pedagogię ujmuje się jako „zespół środków i metod wychowawczych stosowanych przez nauczycieli; pojęcie pedagogii odnosi się do praktycznej «sztuki wychowania» (...). Pojęcie pedagogii odnosi się także do paradygmatu edukacyjnego, który może przybierać postać doktryny pedagogicznej, ideologii edukacyjnej bądź ukrytego programu wychowawczego (np. szkoły)”⁴. Należy podkreślić, że w tej definicji występują aż trzy znaczenia pedagogii. Po pierwsze, jest to zespół środków i metod wychowawczych stosowanych przez nauczycieli. Po drugie, pedagogia stanowi praktyczną sztukę wychowania. I po trzecie, uważa się ją za paradygmat edukacyjny przejawiający się w doktrynie pedagogicznej, ideologii edukacyjnej czy w programie wychowawczym szkoły. Wymienione wyżej trzy różne desygnaty terminu pedagogia (i to w jednym określeniu) stwarzają pewną niejasność, brak precyzji, a nawet i pewne zamieszanie w kwestii adekwatnego określenia pojęcia pedagogia.

Warto zwrócić uwagę na definicję pedagogii autorstwa S. Michałowskiego. Ważną czynnością pomocną w odpowiedzi na pytanie o istotę pedagogii, według niego jest poszukiwanie nowego paradygmatu dla celów edukacyjnych, który miałby charakter całościowy. Jak pisze autor: „Być może tę rolę porządkującą i wytyczającą twórcze myślenie o człowieku i otaczającym świecie spełni na nowo pedagogia integralna rozumiana jako całościowy obszar rozważań nad edukacją w świetle uniwersalnych wartości wypracowanych w toku cywilizacji dziejów”⁵. I dodaje: „Podstawowym założeniem tak pojmowanej pedagogii jest rozpatrywanie wszelkich zabiegów i procesów wychowawczych w ścisłym powiązaniu z całokształtem rzeczywistości uwzględniając aspekty psychologiczne, energetyczne i duchowe”⁶. S. Michałowski opowiada się więc za potrzebą stosowania pojęcia pedagogia integralna. Natomiast Z. Kwieciński prezentuje swój pogląd pisząc: „Używamy tu słowa «pedagogia» na oznaczenie całkowitego obszaru refleksji o edukacji i praktyki edukacyjnej zarazem. Przyłączamy się tu do takiego posługiwania się tym słowem, które nadaje mu najszerszy zakres, gdyż służy do nazywania łącznie pewnego typu myślenia, badań i praktyk edukacyjnych”⁷.

⁴ *Pedagogia*, w: B. Milerski, B. Śliwowski (red.), *Pedagogika. Leksykon PWN*, Warszawa 2000, s. 144; por. *Pedagogia*, w: W. Kopaliński (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1997, s. 840.

⁵ S. Michałowski, *W stronę pedagogiki integralnej*, w: F. Adamski (red.), *Poza kryzysem tożsamości. W kierunku pedagogiki personalistycznej*, Kraków 1993, s. 147.

⁶ Tamże, s. 149.

⁷ Z. Kwieciński, *Pedagogika i edukacja wobec wyzwania kryzysu i gwałtownej zmiany*

„Pedagogia – według S. Kunowskiego – to dzieło wychowywania, zespół czynności i umiejętności wychowawczych”⁸. Jak twierdzi autor, terminem tym określa się pedagogię domową, szkolną, Kościoła, a uzupełniając można dodać także np. pedagogię ignacjańską⁹. Istota każdej pedagogii wskazuje na człowieka, na to, co w nim podstawowe. Dlatego pytając o pedagogię pytamy o jej fundament, czyli o obraz człowieka w jego pełnym znaczeniu¹⁰. Sprawą więc pedagogii staje się koncepcja człowieka, która w praktyce ma wytyczać odpowiednie drogi pomocy konkretnemu człowiekowi w realizowaniu jego pełni człowieczeństwa.

Drugim terminem domagającym się swego wyjaśnienia jest pedagogika. W cytowanej wyżej *Encyklopedii pedagogicznej* czytamy: „Pedagogika jest to nauka o wychowaniu. Odpowiedź taka (...) świadczy o przyjęciu założenia, iż zachodzi zasadnicza różnica między wychowaniem, jako określoną rzeczywistością i poznawaniem tej rzeczywistości”¹¹. W sposób bardziej dokładny definiuje pojęcie pedagogiki W. Okoń: „Pedagogika (gr. *paidagogike*) jest nauką o wychowaniu, której przedmiotem jest działalność wychowawcza, mająca na celu wyposażenie całego społeczeństwa – a przede wszystkim młodego pokolenia – w wiedzę, sprawności ogólne i zawodowe, zainteresowania, systemy wartości, postawy i przekonania oraz przysposobienie do oddziaływania na własny rozwój”¹². W. Okoń kładzie zatem mocny akcent na zadania stojące przed działalnością wychowawczą. Podobne stanowisko w interesującej nas kwestii odkrywamy w definicji pedagogiki jako nauki zamieszczonej w *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIX et du XX siècle*: „Pedagogika to nauka o wychowaniu zajmująca się problemami dotyczącymi całkowitego rozwoju (fizycznego, intelektualnego, moralnego, duchowego) młodego człowieka”¹³. Z kolei E. Sobol pisze krótko, że pedagogika jest nauką o wychowaniu i nauczaniu oraz

społecznej, w: Z. Kwiecieński, L. Witkowski (red.), *Ku pedagogii pogranicza*, Toruń 1990, s. 9.

⁸ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 26.

⁹ Pedagogia ignacjańska, inaczej ignacjański model wychowania, realizowana jest w szkołach jezuickich na całym świecie. Opracowywaniem zasad nauczania i wychowania według tego modelu zajmuje się Międzynarodowa Komisja ds. Jezuickiego Wychowania (ICAJE).

¹⁰ Zob. J. van der Vloet, *Obraz człowieka jako fundament pedagogii*, w: A. Rynio (red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999, s. 37-57.

¹¹ B. Suchodolski, *Pedagogika*, s. 535.

¹² *Pedagogika*, w: W. Okoń (red.), *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 285.

¹³ *Pédagogie*, w: P. Imbs (red.), *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIX et du XX siècle*, t. XII, Paris 1986, s.1251.

dodaje, że jest nauką świadomej i celowej działalności wychowawczej¹⁴. Akcentuje zatem znaczenie świadomego i celowego podejścia do działalności wychowawczej. Analogiczną definicję (z uwzględnieniem kształcenia) prezentuje *Duden Deutsches Universalwörterbuch*, który pedagogikę określa jako „naukę o wychowaniu i kształceniu”¹⁵. W zawężonym nieco znaczeniu o naturze pedagogiki mówią autorzy *Il nouovo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Pedagogika ogranicza się tutaj do teorii edukacji zmierzającej do określenia celów w procesie wychowania i sposobów najbardziej przydatnych do realizacji tychże celów¹⁶.

W literaturze zachodnioeuropejskiej natrafiamy na pogląd, że pedagogika definiowana jest jako sztuka, m.in. pedagogikę ujmuje się jako „sztukę wychowania młodych”¹⁷; jest to „sztuka i wiedza, która zajmuje się wychowaniem i nauczaniem dzieci”¹⁸; a także jako „sztuka nauczania i wychowania dzieci”¹⁹. Pedagogikę określa się też jako metodę i praktykę nauczania stosowaną szczególnie jako przedmiot akademicki albo teoretyczny²⁰.

Szczególnie ważnymi dla naszych rozważań nad określeniem pedagogiki są poglądy S. Kunowskiego i S. Palki. Pierwszy definiuje pedagogikę jako naukę o wychowaniu obejmującą wszechstronny rozwój człowieka i jego życie od dzieciństwa i młodości po dojrzałość i starość²¹. Zwraca zatem uwagę na bardzo szeroki zakres i wieloetapowość oddziaływań wychowania. Z kolei element niejako wielowarstwowy i integracyjny pedagogiki akcentuje S. Palka. Poszukując tożsamości współczesnej pedagogiki, tak formułuje jej definicję: „Pedagogika jako nauka teoretyczna i praktyczna może mieć szczególne znaczenie w integrowaniu poszukiwań badawczych różnych nauk o człowieku, jej rola bowiem nie ogranicza się tylko do budowania teore-

¹⁴ Por. *Pedagogika*, w: E. Sobol (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1997, s. 840.

¹⁵ *Pädagogik*, w: G. Drosdowski, W. Müller, W. Scholze-Stubenrecht (red.), *Duden Deutsches Universalwörterbuch*, Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich 1996, s. 1113.

¹⁶ Por. *Pedagogia*, w: N. Zingarelli (red.), *Il nouovo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*, Bologna 1984, s. 1356.

¹⁷ *Pédagogie*, w: *Dictionnaire encyclopédique*, Paris 1977, s. 5012.

¹⁸ *Pedagogia*, w: *Diccionario de la lengua española*, Madrid 1989, s. 1184.

¹⁹ *Pedagogia*, w: *Diccionario de la lengua española*, Madrid 1970, s. 995; por. W. Strózewski, *W kręgu wartości*, s. 37.

²⁰ Por. *Pedagogy*, w: J. Pearsall (red.), *The New Oxford Dictionary of English*, Oxford 1998, s. 1367.

²¹ Por. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 25 i 28; por. J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*, Toruń 2000, s. 37.

tycznej wiedzy, lecz rozszerzona jest na ważną społecznie sferę oddziaływania na rozwój człowieka i wspomagania tego rozwoju”²².

Wczytując się w encyklopedyczne, leksykonowe czy słownikowe określenia pedagogiki nietrudno zauważyć, że w każdej z podawanych definicji kładzie się akcent na inny element omawianego pojęcia. To różne rozłożenie akcentów powoduje, że pedagogikę można rozumieć jako naukę, wiedzę oraz metodę. Ale przede wszystkim w tych definicjach podkreśla się stanowisko, że pedagogika jest nauką teoretyczną i praktyczną, bo przynosi wiedzę o wszechstronnej działalności wychowawczej i kształcącej na różnych etapach życia człowieka.

Chcąc sformułować tytuł: pedagogia a pedagogika, należy zapytać o charakter relacji, jaka istnieje pomiędzy nimi. Pedagogia usiłuje zastosować w praktyce zdobycze wiedzy, ułatwiające poznanie wychowanka oraz sposoby jego udoskonalenia. W takiej relacji pedagogika jest teorią dla pedagogii rozumianej jako sztuki²³. B. Milerski i B. Śliwerski określają pedagogikę jako „teoretyczną i naukową refleksję dotyczącą praktyki edukacyjnej”²⁴, a J.A. Běno mówi, że „pedagogia jest pedagogiką w praktyce życiowej”²⁵.

Relację pomiędzy pedagogią a pedagogiką określa także S. Kunowski, który uważa, że „pedagogika jest nauką, której przedmiot stanowi sprawa praktycznej pedagogii wszelkiego rodzaju (sztuki i techniki wychowania) czyli wychowawczego prowadzenia dzieci, młodzieży oraz oddziaływania na rozwój ludzi dorosłych”²⁶. Nawiązując zarówno do tego stanowiska, jak i wyżej zaprezentowanej definicji pedagogii autorstwa S. Kunowskiego, S. Palka podaje swoją definicję pedagogii i określa ją jako „obiekt penetracji poznawczej zarówno pedagoga teoretycznie zorientowanego, jak i pedagoga praktycznie zorientowanego, przy czym tylko ten drugi ma intencję służenia pedagogii i jej formowania”²⁷. Pojęcie pedagogii w pracy przyjmujemy właśnie za S. Palką.

²² S. Palka, *Badania z pogranicza pedagogiki i nauk pomocniczych*, w: S. Palka (red.), *Pogranicza pedagogiki i nauk pomocniczych*, Kraków 2004, s. 313; por. M. Stawowy, *Pogranicze nauk o zarządzaniu i pedagogiki – na przykładzie ewaluacji jakości kształcenia w szkole wyższej*, w: S. Palka (red.), *Pogranicza pedagogiki i nauk pomocniczych*, Kraków 2004, s. 270.

²³ Por. *Stanowisko pedagogiczne Stanisława Karpowicza*, w: S. Wołoszyn (red.), *Pedagogika i szkolnictwo w XIX stuleciu*, t. II, Kielce 1997, s. 627.

²⁴ *Pedagogia*, w: B. Milerski, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Leksykon PWN*, s. 144.

²⁵ J. A. Běno, *Pedagogika*, s. 8.

²⁶ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 26 i 27.

²⁷ S. Palka, *Pedagogika w stanie tworzenia*, Kraków 1999, s. 21.

Wydawnictwo WAM poleca

Wolfgang Brezinka

WYCHOWYWAĆ DZISIAJ ZARYS PROBLEMATYKI

seria: *Myśl Pedagogiczna*

ss. 312, format 156x232 mm, cena det. 39.50 zł

Książka wybitnego znawcy i klasyka pedagogiki praktycznej, prof. Wolfganga Brezinki, jest dziełem z dziedziny normatywnej filozofii wychowania. Autor przedstawia w niej linie przewodnie udanego wychowania. Składają się na nie: jasno sformułowane, realistyczne, ale i akceptowane społecznie cele wychowania, religijne lub światopoglądowe przekonania oraz będąca ideałem osobowościowym – edukacja harmonijna. Dzieło niemieckiego badacza zainteresuje z pewnością pedagogów, rodziców, wychowawców, duszpasterzy, nauczycieli i doradców w zakresie wychowania oraz samych studentów pedagogiki, pragnących przygotować się do skutecznej pomocy przyszłym wychowankom.

Walter Herzog

PEDAGOGIKA A PSYCHOLOGIA Zarys wzajemnych relacji

ss. 228, format 156x232 mm, cena det. 35.00 zł

Czy można sobie wyobrazić pedagogikę bez psychologii? Czy kształcenie i wychowanie są możliwe bez wiedzy psychologicznej? Czy psychologia nie jest naturalną partnerką nauki o wychowaniu? Co więcej, czy nie jest ona dla niej nauką podstawową, tak że pedagogika bez psychologii nie mogłaby w ogóle istnieć? Przedstawienie relacji, jaka zachodzi między pedagogiką a psychologią, nie jest rzeczą łatwą. Literatura z zakresu obu tych dyscyplin osiągnęła już takie rozmiary, że trudno jest pojedynczemu człowiekowi utrzymywać swoją wiedzę w tych dziedzinach na aktualnym poziomie. Obie one są ponadto dyscyplinami, co do których wolno zakładać, że mają sobie wzajemnie wiele do powiedzenia. Nie było chyba takiej wielkiej postaci w historii psychologii, która nie wypowiadałaby się na tematy związane z wychowaniem, ani też takiego klasyka pedagogiki, w którego pracach nie można by znaleźć refleksji psychologicznych.

Bogdan Stańkowski

WYCHOWANIE W DUCHU WIELOKULTUROWOŚCI

seria: *Studia Pedagogiczne*

ss. 132, format 146x202 mm, cena det. 13.00 zł

Fakt wstąpienia Polski w struktury europejskie konfrontuje środowiska oświatowe z problematyką imigracji, a co za tym idzie – z wielokulturowością. Książka ukazuje sytuację polskiej szkoły w kontekście edukacji europejskiej oraz wychowania wielokulturowego. Autor przedstawia w niej stan przygotowania polskiej oświaty do nowych wyzwań związanych z wielokulturowością i procesami imigracyjnymi, wskazał na stan prawny w tym zakresie, omówił programy nauczania, przedstawił stan podręczników, a przede wszystkim – dzięki przeprowadzonym badaniom – scharakteryzował stan świadomości oraz poziom przygotowania nauczycieli do organizowania procesu wychowania w duchu wielokulturowości.

Zamówienia pisemne, telefoniczne lub elektroniczne
prosimy kierować na adres:

WYDAWNICTWO WAM

Księgarnia Wysyłkowa

ul. Kopernika 26

31-501 Kraków

tel. 012 629 32 60, tel./fax 012 629 32 61

<http://WydawnictwoWam.pl>

e-mail: wysylka@wydawnictwowam.pl

Przy zamówieniu od 50.00 zł koszty wysyłki na terenie Polski
pokrywa Wydawnictwo WAM.